

**ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ КОЛЕКЦІЇ
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ОБЛАСНОГО
ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ:
39 РОКІВ ДОСВІДУ ТУРБУЛЕНТНОСТІ**

Олена Михайловська, Олена Скорук

Олена Михайловська,

*мистецтвознавиця,
заступниця директорки з наукової роботи та розвитку
Хмельницького обласного художнього музею*

Olena Mykhailovska,

*Art historian,
Deputy Director for Research and Development
of the Khmelnytskyi Regional Art Museum*

*oom8design@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0009-3894-9274>*

Олена Скорук,

*старша наукова співробітниця
Хмельницького обласного художнього музею*

Olena Skoruk,

*Senior Researcher
of the Khmelnytskyi Regional Art Museum*

*museum.kh@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0008-7826-3667>*

УДК 94:069(477)

DOI 10.15407/mics2026.01.025

**Creative Commons – Attribution-ShareAlike
4.0 International – CC BY-SA 4.0**

У статті проаналізовано історію формування та розвитку колекції Хмельницького обласного художнього музею (ХОХМ) упродовж 39 років його існування в умовах постійної соціально-політичної та культурної турбулентності. Розглянуто етапи становлення музею від радянської моделі художньої інституції до першого в незалежній Україні державного музею сучасного українського мистецтва. Особливу увагу приділено зміні концепції комплектування фондів, ролі музейних фахівців у формуванні колекційної стратегії, а також основним джерелам поповнення збірки: державним закупівлям, міжмузейному обміну, виставковій діяльності, артрезиденціям, симпозіумам і дарам митців і колекціонерів. Окреслено значення ХОХМ як репрезентативної платформи для дослідження та музеєфікації процесів українського мистецтва XX–XXI століть. Проаналізовано трансформацію інституційної моделі музею у 2010–2020-х роках, зокрема в контексті диджиталізації, кураторських та освітніх практик, а також діяльність музею під час повномасштабної війни як соціально-реабілітаційного та культурного осередку. Доведено, що послідовність обраної стратегії, відкритість до змін і фокус на сучасному українському мистецтві забезпечили інституційну сталість і фаховий авторитет ХОХМ.

Ключові слова: Хмельницький обласний художній музей, сучасне українське мистецтво, музейна колекція, формування фондів, музейна стратегія, регіональні музеї, інституційна трансформація, виставкова діяльність.

В Україні не так багато культурних інституцій, які б збирали, вивчали та знайомили суспільство із сучасним українським мистецтвом. Серед державних музеїв Хмельницький обласний художній музей (далі – ХОХМ) – наразі перший та єдиний. На жаль, у коловороті суспільно-політичних подій музей офіційно так і не додав до назви словосполучення «сучасного мистецтва України». Проте існує і продовжує поповнюватись унікальна колекція творів українського мистецтва ХХ–ХХІ століть, завдяки роботі з якою роками зміцнюється авторитет музею в мистецькій царині нашої країни.

Упродовж років своєї діяльності музейним фахівцям ХОХМ завдяки організації виставок, фестивалів, акцій, симпозіумів, артрезиденцій і планових закупівель вдалося сформувати мистецьку колекцію, яка на сьогодні об'єктивно є невід'ємною складовою історії українського мистецтва ХХ–ХХІ століття, – музейна збірка є однією з найцілісніших та найрепрезентативніших в Україні (понад 7000 творів, створених близько 1200 митцями і мисткинями).

Місія нашого художнього музею полягає в колекціонуванні предметів мистецтва, збиранні інформації, пов'язаної з мистецтвом, зберіганні й забезпеченні творів у фондосховищах та на експозиційних площах, їхньому дослідженні, диджиталізації (оцифровано 85 % музейних предметів), експонуванні, популяризації та поширенні інформації, комплексному і достовірному переданні експонатів, архівів і досліджень. Наукова діяльність музею здійснюється в напрямках фондової, експозиційної та просвітницької роботи. В статті розглядається, яким чином локальному музею із вкрай скромними матеріальними та фаховими ресурсами у часи турбулентності (які за 39 років майже ніколи й не були спокійними, а набували нових ознак і вимагали відповідей на нові виклики) вдається поповнювати колекцію, активно функціонувати і доводити свою життєздатність та інституційну сталість

ВІД ЗАСНУВАННЯ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФОКУСУ КОЛЕКЦІЇ

ХОХМ є досить молодою музейною інституцією порівняно з іншими музеями України. Історія музею є синхронізованою з історією демократичних змін у нашій країні: він був заснований на підставі постанови Ради Міністрів УРСР № 2 від 02.01.1986 року, тобто за перших тенденцій до демократизації суспільства. Проте причиною можна зазначити радянський формально-бюрократичний підхід: у кожному обласному центрі мав діяти художній музей. У Хмельницькій області до цього часу існував лише доволі скромний відділ образотворчого мистецтва при краєзнавчому музеї.

Цілком зрозуміло, що шлях комплектування фондів був складний і суперечливий. Спочатку експозицію музею планували будувати в академічному на той час розумінні: дорадянське образотворче мистецтво, починаючи з іконопису (ХОХМ має понад 50 ікон у своєму зібранні, написаних як на дошках, так і на полотні професійними майстрами та народними малярами), далі – твори мистецтва радян-

ської доби. Тому перші придбання, які були зроблені у 1986 році, відповідають цьому напрямку.

Спершу в музеї планували створити такі експозиційні зали:

«1-й зал: давнє і середньовічне вітчизняне мистецтво художників Росії та України (портрети, ікони, народні картинки, дерев'яна скульптура, гравюра, стародруки);

2-й і 3-й зали: українське та російське декоративно-прикладне мистецтво дореволюційного та радянського періодів (художня вишивка, народний одяг, кераміка, гончарство, ручне килимарство, гобелен, макраме, різьба по дереву, фарфор, фаянс, майоліка, художнє та гутне скло, декоративні розписи, писанки);

4-й зал: голограми (тривимірні зображення на склі давніх шедеврів іконопису, археологічних мистецьких знахідок, ювелірних виробів із збірок найкращих музеїв України);

5-й зал: тематичні твори радянських художників, присвячені героїчній боротьбі трудящих країни за владу Рад, образотворча Ленініана, великий Жовтень і громадянська війна на Поділлі, керівна роль КПРС;

6-й і 7-й зали: живопис і скульптура провідних радянських художників періоду соціалістичного будівництва, героїка Великої Вітчизняної війни, трудові звершення радянських людей (портрети, пейзажі, натюрморти);

8-й зал: твори провідних художників братніх республік країни, присвячені дружбі народів;

9-й зал: твори радянських художників-графіків, присвячені В. І. Леніну, КПРС, нашій сучасності»¹.

Такою бачили концепцію Хмельницького художнього музею 1986 року. Над її втіленням одразу заходилися активно працювати до 1990 року, коли концепцію збірки було радикально переглянуто науковцями музею через карколомні зміни у художній ситуації в Україні, що змінювалась на очах.

Не маючи на день заснування жодного предмета зберігання чи базової історичної колекції, керівництво та перші співробітники музею послужилися зібраннями Дирекції художніх виставок України, Дирекції художніх виставок Національної спілки художників України, збіркою дипломних робіт Київського художнього інституту (нині — НАОМА), фондами Меджибізької картинної галереї, що підпорядковувалась Хмельницькому обласному краєзнавчому музею і на той час вже була розформована².

1. Згідно з архівним документом «Тематична структура експозиції Хмельницького обласного художнього музею», подання директора музею Л. В. Гасюка, затверджено начальником обласного управління культури М. С. Лебедевим у травні 1986 року. Особистий архів Алли Ботанової, науковиці ХОХМ (1988–1993).
2. Н. Байдюк, «Особливості комплектування фондів Хмельницького обласного художнього музею», в *Сучасний художній музей: проблеми і перспективи: матеріали науково-практичної конференції до 20-річчя Хмельницького обласного художнього музею* (Хмельницький, 2006).

Згодом, коли до колективу влились нові ініціативні співробітники (серед яких Ірина Алексеева, Наталя Байдюк, Алла Ботанова, Галина Гірник, Людмила Задорожна, Олена Михайловська, Людмила Рожко-Павленко, Олена Скорук, Людмила Тимофеева та інші) та директором став Анатолій Мельник, почалось планомірне відвідування виставок у Києві, Львові, Одесі, Харкові, Ужгороді, Миколаєві, творчих майстерень, вивчення сучасної ситуації мистецького життя в країні. Саме науково-методичною радою ХОХМ було сформульовано стратегію формування фондів³, тобто це було рішення музейників, а не «спущено згори», як було прийнято у ті часи. В одному з інтерв'ю Анатолій Мельник зазначив: «Можливо, не дуже скромно, але багато хто сьогодні вважає, що перший музей сучасного українського мистецтва з'явився саме у Хмельницькому»⁴.

Період найбільш активного формування фондової збірки музею припадає на 1986–1992 роки, коли музей ще мав можливість купувати коштом державного бюджету мистецькі твори в досить великих обсягах. З 1993 року цей процес майже завмирає, в певні роки припиняється повністю, з 2010-х і до 2022 року — потроху знову набирає обертів, проте далеко не в масштабах перших шести років активної закупівельної роботи, впродовж яких було сформовано «золоте ядро» колекції.

Вже у 1986–1988 роках стало зрозуміло, що сформувати цілісну репрезентативну збірку творів мистецтва XVIII–XIX століття, тим більше давнього і середньовічного, неможливо через дефіцит подібних творів на художньому ринку, а ті, що є в наявності, мають низьку художню цінність або високу ціну, неприйнятну для музейного закупівельного бюджету. Одночасно з цим прийшло розуміння, що як у суспільстві, так і в творчому середовищі України відбуваються активні трансформаційні процеси, тож народилась ідея створити збірку сучасного українського мистецтва, що була б унікальною та важливою для музеєфікації цих тенденцій. Певна демократизація суспільства сприяла появі низки неформальних творчих об'єднань, що почали активну виставкову діяльність наприкінці 1980-х — на початку 1990-х років (серед яких київський «Погляд», львівський «Шлях», одеський «Мамай» тощо).

У перший рік існування музею Дирекція художніх виставок України та інші профільні організації передали музею 185 творів художників радянського періоду. Одночасно почались закупівлі робіт митців Хмельниччини та сусідніх регіонів (було придбано 109 творів). Наукові співробітники здійснили декілька відряджень до Москви, Санкт-Петербурга, Києва, Львова та експедиції до Хмельницької області. Так почалось комплектування колекцій іконопису, старожитностей, етнографії.

3. Протокол засідання науково-методичної ради КЗК ХОХМ від квітня 1990 р. Особистий архів Алли Ботанової, науковиці ХОХМ (1988–1993).

4. І. Грбович, «Анатолій Мельник: “Ми створюємо музей майбутнього”», Є 4 (2004).

З набуттям досвіду в результаті фахової та цілеспрямованої роботи з колекціонерами Києва, Львова, Санкт-Петербурга у 1987–1990 роках було закуплено 37 творів таких класиків українського живопису, як Олександр Мурашко, Володимир Орловський, Микола Бурачек, Іван Їжакевич, Михайло Беркос, Володимир Костецкий тощо. У 1990 році придбано полотно Сергія Світославського «Сад» — останнє надходження до збірки класичного українського малярства, оскільки концепція збірки музею змінилась, крім того, вартість раритетів значно зросла, а коштів на закупівлю творів виділяли все менше.

Від ще одного шляху комплектування збірки — етнографічних експедицій — Хмельницький обласний художній музей згодом теж відмовився, адже в області на той час вже існувало два музеї — Хмельницький обласний краєзнавчий музей і Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник — із потужними етнографічними збірками та постійними експозиціями.

Ще одним зі способів поповнення фондів був міжмузейний обмін. Зокрема, 1989 року, згідно з наказом Міністерства культури України, музей художника-графіка Георгія Верейського (тоді — відділ Хмельницького обласного краєзнавчого музею) став відділом художнього музею. Було передано 1494 предмети зберігання, окремий відділ ХОХМ існував до 2014 року. 1990 року краєзнавчий музей передав художньому музею ще 120 творів мистецтва радянського періоду (живопис, графіка, скульптура), а Львівський музей українського мистецтва — 7 творів. Надалі такий спосіб поповнення фондів не практикували⁵.

Варто підкреслити, що саме співробітники ХОХМ стали рушіями ідеї створення музею сучасного українського мистецтва — адже саме вони ініціювали виставкові проекти та закупівлі митців-сучасників зі Львова, Києва, Одеси. Питання ідентичності українського мистецтва знаходило відповіді власне у діяльності музею, яка вже на той час випереджала заідеологізовану радянщину, що поволі відступала у культурному середовищі. Від часу відновлення Україною незалежності у 1991 році бурхливі дискусії та спротив подібній концепції нашої збірки, що йшли переважно від обласного керівництва культури, втратили свою гостроту, і майбутнє колекції було визначено. Втім, її місія і візія поглиблюються та розвиваються дотепер.

ФОРМУВАННЯ ЗБІРКИ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

Ще в 1987 році було покладено початок формуванню колекції творів сучасного образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, яке згодом набуло концептуальних засад. Швидко прийшло розуміння, що неможливо на порожньому місці за традиційною схемою створити цілісну, конкурентоспроможну колекцію класичного мистецтва. Що музей зможе стати оригінальним, тільки якщо збиратиме сучасне українське мистецтво. Для цього наукових працівників відряджали безпосередньо в майстерні художників. І вже до кінця 1990 року цей напрям по-

5. Байдюк, «Особливості комплектування фондів».

повнення фондів став основним. З 1991 року систематично закупували твори сучасного мистецтва. За два роки було придбано більше 200 робіт сучасних митців. На час свого десятиліття ХОХМ був єдиним державним музеєм у країні з подібною концепцією⁶.

За рік після оголошення відновлення незалежності Української держави — 30 серпня 1992 року — після ремонту та реконструкції для відвідувачів було відкрито експозиції першого музею українського сучасного мистецтва в історії незалежної України (5 залів, музейна галерея, артвітальня та артхол — загальна експозиційна площа близько 700 кв. м). Від перших днів свого заснування музей розташовується на центральній вулиці міста Хмельницького в будинку, зведеному 1903 року для Проскурівського відділення Південно-Російського промислового банку в так званому цегляному стилі (неформальному різновиді історизму), характерному для Проскурова (історична назва міста Хмельницького до 1954 року) кінця XIX — початку XX століття.

Після оприлюднення інформації про створення ХОХМ у місцевій пресі почали з'являтися статті про те, що «музей — то свідчення великого прагнення хмельничан до багатого духовного життя. І приємно, що всього за 6 років — реконструкція колишнього приміщення редакції газети «Радянське Поділля» розпочалася у вересні 1986 року — виконано величезну роботу будівельниками, працівниками музею, художниками. Це визначна подія. З чим, повторюючи слова відомого хмельницького художника Миколи Мазура, вітаємо вас, і себе, і наших дітей, і далеких спадкоємців наших»⁷.

Від 1990 року музей почав цілеспрямовано комплектувати колекцію творами українських художників шляхом придбання їх як у самих авторів, так і у колекціонерів. В авторитетних фахових виданнях почала з'являтися інформація про ХОХМ, основним спрямуванням якого стало зібрання, вивчення та популяризація сучасного українського мистецтва. «Музей має п'ять залів, що розмістились на двох поверхах, три з яких знайомлять із виставками, а два найбільші відведені під постійну експозицію, в основу якої лягли кращі надбання збірки»⁸. За період існування музею вона декілька разів змінювалась, проте основна концепція лишилась незмінною. ЗМІ згодом зауважать, що «музейники, визначивши концепцію культурного (культурологічного!) закладу — збирання, вивчення та пропаганда сучасного українського мистецтва — роз'їхалися по всіх усюдах, аби там, у Києві, Львові, Одесі, Миколаєві та в інших українських і закордонних містах вивчати це мистецтво, знайомитись з авторами талановитих робіт, прикидати, що саме і за яку ціну спроможний закупити музей. Тривала, копітка, часто-густо виснажлива праця!»⁹. У збірці широко презентовані декілька поколінь представників львівської художньої школи живопису,

6. Л. Жемайло, «Музею — 10 років», *Моя газета+*, 4, 2002.

7. Л. Рожко-Павленко, «Відкрито художній музей», *Образотворче мистецтво* 1 (1993): 27–29.

8. Л. Рожко-Павленко, «Хмельницькому художньому музею — рік, а що за ним?», *Образотворче мистецтво* 1 (1994): 23, 31.

9. О. Климчук, «Такого музею Київ не має», *Час* 5 (1994): 4.

Рис. 1. Перша постійна експозиція з колекції ХОХМ. Зал 4. 1992

Рис. 2. Відкриття персональної виставки графіки Романа Романишина (Львів) у ХОХМ. Зал 1. 1993.
Зліва направо: науковці ХОХМ Юлія Зельська, Олена Михайловська, Андрій Тараненко, художник Роман Романишин із дружиною, науковиці ХОХМ Алла Ботанова та Олена Скорук

Рис. 3. Постійна експозиція з колекції ХОХМ. Львівська художня школа. Зал 2. 1994

Рис. 4. Відкриття виставки за результатами симпозиуму «Кераміка-93» в ХОХМ. 1993.
Зліва направо: мистецтвознавиця Тамара Лі (Київ), кераміст Олександр Міловзоров (Київ),
кураторка та науковиця ХОХМ Алла Ботанова, керамісти Ярослава Мотика (Львів) та Ігор Ковалевич (Львів)

Рис. 5. Відкриття групової виставки Національної асоціації Мистців «Хутір-1» в ХОХМ. Зал 4. 1994.
Зліва направо: художник Микола Мазур, науковиця ХОХМ Людмила Рожко-Павленко,
директор ХОХМ Анатолій Мельник, гості вернісажу

Рис. 6. Відкриття групової виставки Національної асоціації мистців «Хутір-2»
в ХОХМ. Зал 4. 1996

Рис. 7. Відкриття форуму незалежних творчих об'єднань «Арт-клуб 96» в ХОХМ.
На передньому плані – художник Віктор Маринюк (Одеса). 1996

Рис. 8. Експозиція творів
Георгія Верейського в ХОХМ.
Зал 1. Початок 2000-х

графіки та декоративно-прикладного мистецтва (Роман Сельський, Карло Звіринський, Маргіт Сельська-Райх, Данило Довбошинський, Андрій Бокотей, Ірина Левитська, Любомир Медвідь, Зеновій Флінта, Петро Маркович, Микола Андрущенко, Володимир Риботицький, Микола Шимчук, Михайло Ліщинер, Олександр Коровай, Люба Лебідь-Коровай, Олег Мінько, Борис Буряк, Ніна Буряк, Володимир Федорук, Алла Гончарук, Роман Петрук, Євген Безніско, Ігор Ковалевич, Ярослава та Ярослав Мотики, Інна Туманова-Єршова, Уляна Ярошевич, Юрій Віктюк, Галина Зубченко та інші); закарпатської художньої школи (Йосип Бокшай, Федір Манайло, Юрій Герц, Микола та Едіта Медвецькі, Антон Кашшай, Гаврило Глюк, Ернест Контратович, Золтан Шолтес, Володимир Микита, Андрій Коцка та інші), група одеських нон-конформістів (Володимир Цюпко, Віктор Маринюк, Люда Ястреб, Євген Рахманін, Валерій Басанець, Володимир Кабаченко, Олександр Стовбур, Олег Волошинов, Володимир Стрельников, Сергій Савченко, Світлана Юсім та інші).

Сьогодні наша колекція налічує близько 7200 одиниць зберігання. Це переважно твори образотворчого (живопис, графіка, асамбляж, колаж, фотографія, скульптура) та декоративно-прикладного мистецтва: професійна авторська та народна кераміка, вироби зі скла, текстилю (вишивка, ткацтво, художній розпис на тканині), декоративний розпис на папері, писанкарство, вироби з металу, шкіри тощо.

Пік формування музейної колекції припав на кінець 1980-х — початок 1990-х років, коли в постперебудовних умовах стало можливим закупити твори провідних художників неофіційного мистецтва та «нової хвилі», користуючись ще тодішньою радянською системою державних закупівель. Найбільшу кількість музейних предметів збереження за всю історію 39-річного існування ХОХМ було придбано музеєм 1988 року — 881 експонат на суму 85 076 карбованців СРСР (офіційний курс станом на 01.11.1990 р.: 1 дол. США = 60 копійок СРСР; 85 076 карбованців СРСР = 141 793 дол. США). Найменшу кількість творів (1 твір на рік) було закуплено в 2005, 2009 та з 2011 до 2017 року. Від 2022 року фінансування на придбання творів до колекції ХОХМ зупинено.

Діяльність музею передбачала не лише відбір із нескінченної різноманітності явищ мистецького життя окремих постатей та об'єктів художньої діяльності, а й створення ситуацій, які б каталізували процеси, що відбуваються в різних видах мистецтва, і які сприяли б усвідомленню цілісної картини його руху. Для поповнення фондової збірки було організовано низку масштабних акцій, що розпочались із симпозіуму «Кераміка-93», який став першою артрезиденцією в історії незалежної України. Десятеро художників-керамістів із Києва та Львова за ініціативи ХОХМ упродовж місяця працювали на базі Полонського порцелянового заводу. Частину створених ними творів було експоновано на виставці й передано до музейної збірки. Вдалою спробою стимулювати творчу активність митців була перша Всеукраїнська виставка сучасного художнього розпису на тканині «Презентація-94», в якій узяли участь 67 митців із Києва, Львова, Харкова, Луцька, Кропивницького, Донецька, Черкас, Хмельницького, Кишинєва. Виставку мали можливість оглянути не лише хмельничани — вона експонувалася, зокрема, і у Києві. Українське текстиль-

не малярство переконливо продемонструвало свої станково-образотворчі спроможності, свою невід'ємність від сучасного українського живопису і тих напрямів, за якими він розвивається. Через три роки було проведено другу Всеукраїнську виставку – «Презентація-97». Обидві акції зафіксовані у відповідних каталогах. На жаль, вони так і не перетворилися на системне трієнале українського батика.

Серед найбільш масштабних акцій, ініційованих ХОХМ у 1990-х, слід згадати також «Арт-Клуб-96». Хмельницький музей зібрав під одним дахом учасників багатьох творчих незалежних угруповань України (зокрема, «Клуб українських митців», «Шлях» та «Дзига» зі Львова, «Живописний заповідник» та «Братство преподобного Аліпія» з Києва, одеський «Човен», тернопільську «Хоругву», сумську філію «Малевич-Центру»). Організована тоді виставка стала точкою перетинання різноманітних мистецьких позицій у тогочасному художньому просторі. Ідея наступного проєкту виникла внаслідок співдружності із Всеукраїнським мистецьким об'єднанням «Артанія», яке влітку 1997 року організувало пленер в Очакові. Запрошені до участі в ньому 12 митців (зокрема, Андрій Блудов, Микола Журавель, Едуард Бельський, Сергій Гай та інші) саме в Хмельницькому музеї звітували виставкою, що отримала назву, нав'язану атмосферою відпочинку, – «Робінзонада». Не можна обійти увагою і ще дві масштабні виставки – «Хутір I» (1994) та «Хутір II» (1996), які репрезентували творчість членів Національної асоціації мистців, заснованої у Києві 1993 року. Під час роботи другої виставки відбулася наукова конференція, присвячена проблемам сучасного українського мистецтва.

Впродовж наступного десятиліття зусилля колективу також великою мірою скеровуються на постійне «зондування» мистецького простору України, фіксацію динаміки художнього життя. Причому особливу увагу надають сусіднім регіонам, що знайшло втілення у формі довгострокового виставкового проєкту «Сусіди», розрахованого на п'ять років (2008–2012), кожен з яких присвячувався мистецтву тієї чи іншої області, що межують із Хмельниччиною. За роки, що минули, в музейних залах презентовано творчий доробок найбільш відомих митців Вінниччини, Івано-Франківщини, Тернопілля, Волині. Втім, експозиційна політика 2000–2010-х років не обмежувалась виключно регіональним представництвом: музей запрошував і знакових художників, серед яких скульптор Василь Корчовий, живописець Петро Лебединець, графік, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Сергій Якутович.

ЧАС ОНОВЛЕННЯ

Виклики, спричинені перманентними стрімкими змінами, змусили критично переглянути образ музею як соціокультурного закладу, основною місією якого є не лише зберігання матеріальних пам'яток культурної спадщини. Подолавши певні етапи інституційної стагнації та економічної депресії, ХОХМ зарекомендував себе і як музейний осередок, і як сучасна культурна платформа, що із зміною топменеджменту у 2017 році (директоркою стала Ольга Долінська) та частини співробітників,

Рис. 9. Відкриття освітньо-виставкового проекту «Арт-перетин. Відкрита майстерня. Єгоров. Ройтбурд. Гусев» у ХОХМ. 2019. Зліва направо: художник Ігор Гусев (Одеса), художник та директор Одеського художнього музею Олександр Ройтбурд (Одеса), директорка ХОХМ Ольга Долінська, кураторка та науковиця ХОХМ Олена Михайловська

Рис. 10. Відкриття персональної виставки Олександра Дубовика «Лабіринт значень» в ХОХМ. 2018. Директорка Ольга Долінська та художник Олександр Дубовик (Київ)

динамічно модернізується. Проект «Ребрендингова кампанія Хмельницького обласного художнього музею: Час оновлення» (реалізований 2020 року за підтримки Українського культурного фонду) не лише оновив візуальний образ бренду музею, а й допоміг сформулювати сучасну місію та візію ХОХМ, провівши низку брейн-штурмінгів і тренінгів зі всіма співробітниками музею – від технічного персоналу до топменеджменту¹⁰.

Як перший в історії незалежної України музей сучасного українського мистецтва, ядро колекції якого складають твори видатних митців та мисткинь ХХ–ХХІ століть, ХОХМ має відповідальність перед фаховою спільнотою та громадою щодо дотримання обраної стратегії. Це зумовлює як модернізацію матеріально-технічних потужностей, так і вивчення, розроблення і впровадження нових методів та інструментів роботи: фінансової диверсифікації (підвищення власної економічної ефективності, партнерська співпраця, фандрейзинг, маркетинг, тощо), диджиталізації (оцифрування колекції, онлайн-активність, SMM тощо), кураторських та освітніх ініціатив (проблемно-тематичні концептуальні виставкові проекти, учасницькі

Рис. 11. Колектив ХОХМ після тренінгу «Ребрендинг музею в дії» за підтримки УКФ із сертифікатами учасників, Музейний дворик. 2020. Зліва направо: співробітники ХОХМ Костянтин Заїчковський, Оксана Франків, Маргарита Королевська, Ольга Алексеева, Наталя Байдюк, Ярослава Олексів, Тетяна Московцева, Світлана Шемчук, Анна Кравчук, тренерка-маркетологиня Ольга Зайченко, артдиректор та маркетолог Сергій Фашук, співробітниця ХОХМ Олена Михайловська, Алла Ботанова, Ольга Нікітіна, директорка ХОХМ Ольга Долінська

10. «Про музей», Хмельницький обласний художній музей, дата звернення 8 травня 2025, <https://xoxm.art/about-us/>.

практики, кроскультурні та соціальні заходи тощо), комунікації та поширення інформації (нетворкінг, сучасні методи просування та реклами тощо).

Активізувалось як формування колекції, так і експозиційна діяльність, стратегія якої масштабувалась із географічно-хронологічного або суто стилістичного підходу до проблемно-тематичного.

Сучасні виставкові проекти з колекції нашого музею не тільки знайомлять глядача з найкращими зразками образотворчого мистецтва, виховують смак, розширюють кругозір, а й спроможні, завдяки застосуванню креативного підходу та сучасних експозиційних методів та інструментів, давати чітку відповідь на виклики часу. Як, наприклад, виставка із фондів ХОХМ «Міцна вода. Графіка Львова та Харкова. 1960–1990-ті» (2019), яка переконливо продемонструвала, що попри відмінності традицій графіки Львова і Харкова у шкіл цих міст багато спільного. Проблемно-тематична експозиція виставки-діалогу «Жага до живопису. Жінки» та «З життя жінки. Чоловіки» (2020–2021) присвячена іншій актуальній проблемі сучасності – гендерній рівності. У цьому випадку вибудовується умовний кроскультурний гендерний діалог, який дає можливість зрозуміти як внутрішній світ і психологію жінки-мисткині, так і її соціальне становище впродовж ХХ – початку ХХІ століть.

Проект «Натхненні Бойчуком» (2019) розповідав про учнів Михайла Бойчука (1882–1937), трагічну атмосферу 1920–1930-х років, а також сучасних художників, які у власний спосіб продовжують і розвивають традиції школи видатного митця, педагога, вченого, одного із засновників Національної академії мистецтв.

Рис. 12. Фасад ХОХМ, Хмельницький, вул. Проскурівська, 47. 2020

Рис. 13. Нічна інтерактивна екскурсія «Закохані в мистецтво» в ХОХМ. Зал 2. 2021

Серед тимчасових виставкових проєктів останніх років концептуально інноваційністю та актуальною проблематикою привертають увагу «Арт-перетин: Відкрита майстерня» (міжрегіональний освітньо-виставковий проєкт із проблем взаємовідносин генерацій в українському мистецтві, виставка творів митців Юрія Єгорова, Олександра Ройтбурда, Ігоря Гусева, Одеса), «Сонцесяйні» та «Із крові і землі» (ретроспективні виставки творів шістдесятників Алли Горської та Віктора Зарецького з приватних колекцій та родини художників, Київ), «Окрилені» (ретроспектива Миколи та Людмили Мазурів із колекції родини митців, Хмельницький, що віддзеркалила локальну мистецьку історію певного періоду), «Не/випадкові пари» (мультимедійна ретроспектива Олександра Гнилицького з колекції родини художника, кураторка Леся Заяць, Київ-Мюнхен, яка мала на меті як ознайомлення місцевої громади із творчим доробком класика українського сучасного мистецтва, так і продовження дослідження мистецтва кінця XX – початку XXI століття).

Ще у далекому 1994 році письменник і журналіст Олександр Климчук (1942–2015) зазначив у своїй публікації: «...аби тільки в місті та області вміли цінувати це неповторне надбання. Аби тільки розуміли: такого музею ні в Києві, ні в Україні – нема»¹¹. Це 2020 року підтвердив і незалежний рейтинг вебпорталу Zruchno.Travel «Топ 10 музеїв сучасного мистецтва в Україні», до якого серед шести приватних і чотирьох

11. Климчук, «Такого музею Київ не має», 4.

Рис. 14. Експозиція виставки з колекції ХОХМ
«Всі відтинки... Білий». Зал 3, 2021

державних культурних установ увійшов і ХОХМ: «Хмельницький обласний художній музей вважають одним із перших в Україні музеїв сучасного мистецтва. Він був заснований на початку 1990-х років з акцентом саме на висвітлення напрямів сучасного українського художнього мистецтва. Завдяки цьому музей на сьогодні володіє багатьма яскравими його взірцями»¹².

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Від початку повномасштабного вторгнення музейники убезпечили власну колекцію та стрімко переформатували свою діяльність, розпочавши діяльність мистецької соціально-реабілітаційної платформи. З березня 2022-го і до кінця року щоденно без вихідних на безоплатній основі у музеї працювала платформа ХОХМ_Арт_Хаб для внутрішньо переміщених осіб та хмельничан, до роботи якої було залучено всіх штатних працівників музею та понад 80 волонтерів. Цей просвітницько-реабілітаційний проект містив у своїй програмі творчі майстерні (понад 20 різновидів), бібліохаб, тренінги з психологами-реабілітологами, лекційні заняття та бесіди з історії мистецтва, тематичні клуби (фотографів, літературний, етнографічний), кінозал для дітей та дорослих, аматорські виставки, виступи митців і творчих колективів. Мистецькі доробки, які створювали відвідувачі, передавали військовим на пере-

12. «ТОП 10 музеїв сучасного мистецтва України», Zruchno.Travel, дата звернення 8 червня 2025, <https://zruchno.travel/News/New/4926?lang=ua>.

дову, на благодійні аукціони на підтримку ЗСУ, а також у госпіталі й лікарні. Паралельно вели адміністративно-господарську діяльність, спрямовану на підтримку та розвиток інфраструктурної спроможності ХОХМ (як за певної підтримки місцевої влади, так і, особливо від 2022 року, завдяки міжнародним донорам).

Активно розбудовується міжмузейний нетворкінг, особливо з колегами з музеїв, релокованих із зон бойових дій на порівняно безпечні території: впродовж 3 років було реалізовано низку спільних проєктів зі співробітниками 15 музеїв Донеччини, зокрема «Музейна цифрова спільнота — освітньо-практичний проєкт з оцифрування музейних колекцій», «Музейна цифрова спільнота. Work in progress» та «Ціна свободи. Артрезиденція з сучасного живопису» за підтримки Українського культурного фонду та House of Europe. Зауважимо, що завдяки артрезиденції музейні фонди трьох музеїв поповнилися близько 100 творами сучасного мистецтва 14 авторів зі всієї України, в тому числі ВПО.

Співпраця із приватними колекціонерами виходить на нові рівні та, як наслідок, здійснюються резонансні виставкові проєкти, після яких поповнюються фонди музею (колекції родин Алли Горської та Віктора Зарецького, Олександра Ройтбурда, Олександра Гнилицького, Людмили та Миколи Мазурів, багаторічного міжнародного симпозіуму «Бірючий» тощо). В результаті виставкової діяльності музею у 2022–2024 роках колекції подарували 450 творів. Відбувається не лише заповнення лакун колекції певних періодів чи творчості митців, що не були представлені в ХОХМ, а й процес комеморації мистецькими методами суспільних подій під час повномасштабної війни.

Незважаючи на обставини, місія ХОХМ не змінюється — колекціонувати українське сучасне мистецтво та продовжувати ділитися з фахівцями та широкою аудиторією мистецтвом ХХ–ХХІ століть, і цим об'єднувати людей, які мають різноманітні досвіди. Від 2020 року на фасаді нашого музею написано: «Час в музеї — час зі змістом», і своєю діяльністю ми щодня намагаємось це доводити. Наша художня колекція, що невпинно поповнюється і розширюється, — це запис динамічних явищ та подій, що відбуваються на місцевому та глобальному рівнях. Ми створюємо простір для комунікації, взаємного натхнення, досліджень, усвідомлень та роздумів. Ми виходимо за межі музейництва і мистецтва, але завжди надихаємось ними.

ВИСНОВКИ

Висвітлена історія формування колекції та діяльності Хмельницького обласного художнього музею відкриває можливість проаналізувати проблеми функціонування регіональних українських музеїв у останнє сорокаріччя. Серед причин достатньо ефективної роботи Хмельницького обласного художнього музею можна зазначити: як музей сучасного українського мистецтва він послідовно прагне відповідати декларованій концепції колекції та стратегії розбудови сучасної мультикультурної платформи, є інкорпорованим в актуальну проблематику суспільства, має на меті

Рис. 15. Перший подарунок до колекції ХОХМ від початку повномасштабного вторгнення: поліхромна скульптура «Юдиф» Любові Якименко (Харків), подарована авторкою. 2022

Рис. 16. Діяльність «ХОХМ_Арт_Хаб». Зал 4. 2022

Рис. 17. Фасад ХОХМ, Хмельницький.
Банер ХОХМ_Арт_Хаб. 2022

Рис. 18. Вернісаж виставки родини Школярів (Хмельницький).
Зал 4. 2023

Рис. 19. Фасад ХОХМ, Хмельницький. Банер проєктів міжмузейної співпраці. 2023

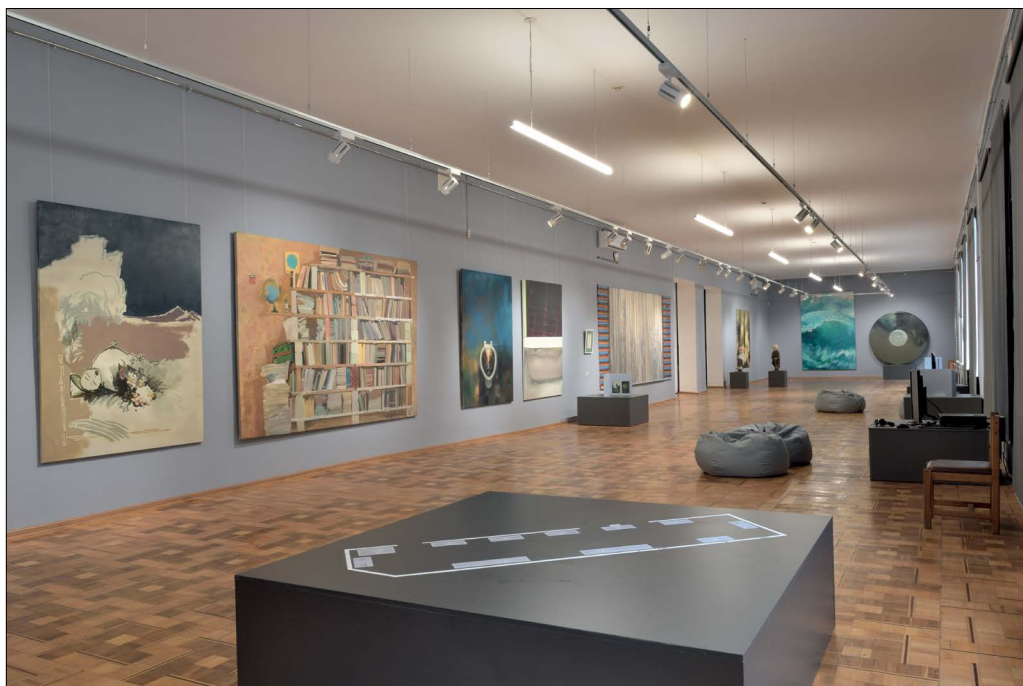

Рис. 20. Вигляд експозиції ретроспективи Олександра Гнилицького «Не/випадкові пари». Зал 4. 2024

постійне фахове вдосконалення та перетворює свої досвіди на дієві результати. Узагальнюючи, треба зазначити, що динаміка, демократичність, критичне мислення, комунікаційна відкритість та креативність властиві актуальному мистецтву. Власне, сучасне мистецтво і є сенсом існування ХОХМ, тож методи роботи музею відповідають змісту колекції, яка, хоч як це парадоксально, є причиною і наслідком розвитку музейної інституції.

REFERENCES

- Baidiuk, N. "Osoblyvosti komplektuvannia fondiv Khmelnytskoho oblasnoho khudozhnoho muzeiu". In *Suchasnyi khudozhnii muzei: problemy i perspektyvy: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii do 20-richchia Khmelnytskoho oblasnoho khudozhnoho muzeiu* (Khmelnyskyi, 2006).
- Hrabovych, I. "Anatolii Melnyk: 'My stvoriuiemo muzei maibutnoho'". *Ye* 4 (2004).
- Klymchuk, O. "Takogo muzeiu Kyiv ne maie". *Chas* 5 (1994): 4.
- "Pro muzei". Khmelnytskyi oblasnyi khudozhnii muzei. Accessed May 8, 2025. <https://xoxm.art/about-us/>.
- Protokol zasidannia naukovo-metodychnoi rady KZK KhOKhM vid kvitnia 1990 r. Osobystyi arkhiv Ally Botanovoi, naukovytsi KhOKhM (1988–1993).
- Rozhko-Pavlenko, L. "Khmelnyskomu khudozhnomu muzeiu – rik, a shcho za nym?". *Obrazotvorche mystetstvo* 1 (1994): 23, 31.
- Rozhko-Pavlenko, L. "Vidkryto khudozhnii muzei". *Obrazotvorche mystetstvo* 1 (1993): 27–29.
- "TOP 10 muzeiv suchasnoho mystetstva Ukrainy". *Zruchno.Travel*. Accessed June 8, 2025. <https://zruchno.travel/News/New/4926?lang=ua>.
- Zhemailo, L. "Muzeiu – 10 rokiv". *Moia hazeta+*, 4, 2002.

SOURCES OF THE FORMATION OF THE KRAM COLLECTION: 39 YEARS OF EXPERIENCE IN TURBULENCE

The article examines the history of the formation and development of the collection in Khmelnytskyi Regional Art Museum (KRAM) over 39 years of its existence amid continuous socio-political and cultural turbulence. The study traces the transformation of the museum from a Soviet-type art institution to the first state museum of contemporary Ukrainian art in independent Ukraine. Special attention is paid to the shift in collection-building concepts, the decisive role of museum professionals in shaping the acquisition strategy, and the main sources of collection growth, including state purchases, inter-museum exchanges, exhibition projects, art residencies, symposia, and donations from artists and private collectors. The article highlights the significance of KRAM as a representative platform for the study and museification of Ukrainian art processes of the twentieth and twenty-first centuries. It also analyzes the institutional modernization of the museum in the 2010s–2020s, focusing on digitalization, curatorial and educational practices, as well as the museum's activities during the full-scale war as a socio-rehabilitative and cultural hub. The research demonstrates that a consistent strategic vision, openness to change, and a clear focus on contemporary Ukrainian art have ensured the museum's institutional sustainability and professional authority.

Keywords: Khmelnytskyi Regional Art Museum, contemporary Ukrainian art, museum collection, collection building, museum strategy, regional museums, institutional transformation, exhibition practice.